

Januari langs de Zwarte Zee, verslag van een winterreis naar Bulgarije

Bij het meer van Durankulak, dat gelegen is vlakbij de grens met Roemenië, kan tot 75% van de wereldpopulatie van de Roodhalsgans worden vastgesteld. Foto: A. van der Heiden.

Gerard L. Ouweneel

In zijn voor het eerst in 1938 uitgegeven 'Wild Chorus' doet Peter Scott verslag van een reis die hij najaar 1936 ondernam vanuit Hongarije naar de kust van de Zwarte Zee van Roemenië. Het doel was het waarnemen van Roodhalsgans, waarvan Scott er toen veertien zag. In de twee aan dit uitstapje gewijde hoofdstukken, komen de barre winterse omstandigheden, die Scott destijds het hoofd moest bieden, ruim aan bod. Het is fijn om naar de bij de tekst gevoegde reproductie van het olieverfschilderij 'The coming of winter on the Danube delta', helemaal in Scott'-stijl, te kijken. Bij alle late najaarsreizen die auteur en diens vrienden sinds 1969 naar de Roemeense Zwarte-Zeekust ondernamen, was er nooit zo'n stevige winter zoals Scott beschreef en schilderde. Langs de Zwarte-Zeekust kan het echter Siberisch toegaan, zoals de deelnemers aan een reis die in Januari 2002 werd ondernomen naar het Bulgaarse deel van de Zwarte-Zeekust ondervonden. Ook deze reis had mede als doel het zoeken naar Roodhalsgans.

Half december 2001 begon in Zuidoost-Europa een ongewoon strenge winter met lage temperaturen en veel sneeuw. In Bulgarije, waar grosso modo de winters qua duur en heftigheid kunnen variëren als rond de Noordzee, moest men voor een gelijkwaardige winter als die van 2001-2002 terug tot het begin van de jaren tachtig. Bij aankomst op 12 januari in Sofia had de natie al een kleine vier weken streng winterweer achter de rug. De impact daarvan op de samenleving was alom zichtbaar. Naar later bleek ook op die van de avifauna. Daarbij kwam dat voorafgaand aan de winterperiode, Bulgarije maandenlang een dusdanige droogte achter de rug had, dat van de in het najaar van 2001 ingezaaide wintertarwe niets was opgekomen. Normaal reikt deze medio

januari tot circa 15 cm hoog, zo verzekerde men ons. Met de nachttrein ging het naar Burgas, waar een familiehôtel in het wat noordelijker gelegen Pomorie een aantal nachten onderdak bood. Het oorspronkelijke in Burgas gereserveerde hôtel was gesloten omdat de watervoorziening niet functioneerde. Een gevolg van de winter.

Roodhalsgans

Van de bijna 90.000 individuen die de wereldpopulatie Roodhalsgans omvat (BirdLife 2000), overwintert het grootste deel langs de westkust van de Zwarte Zee, ruwweg in de strook tussen de steden Tulcea in Roemenië en Burgas in Bulgarije. Vanaf half oktober arriveren de vogels in het Roemeense deel van de Dobrogea, waarna ze verder afzakken naar het

Bulgaarse deel van de streek. Bij strenger wordend winterweer komt het voor dat vrijwel het gehele contingent zich ophoudt op Bulgaars territorium, waar rond de beide meren Shabla en Durankulak, gelegen vlakbij de grens met Roemenië, tot 75% van de wereldpopulatie kan worden vastgesteld. In dit winterkwartier foerageren de Roodhalsganzen op de akkers van de Dobrogea, waar tarwe een belangrijk bestanddeel vormt van het voedselpakket. De slaappleaatsen bevinden zich in kustlagunes en in direct achter de kust gelegen meren.

Bekend met de reeds weken aanhoudende winterse omstandigheden en net vóór het vertrek op de hoogte gebracht van waarnemingen van Roodhalsganzen op ongebruikelijke plaatsen als Cyprus, Zuid-Turkije en zelfs drie exemplaren op Malta (waar ze, conform de traditie in deze vogelhel, prompt werden afgeschoten), was in ons gezelschapje enige vrees ontstaan dat, in plaats van indrukwekkende cohorten Roodhalsganzen, het wel eens hard werken kon worden om zelfs maar één vogel te zien. Met alom tot kniehoogte reikende sneeuw was het al vier weken aanhoudende winterweer het landschap rond Burgas aan te zien. De ten noorden van de stad liggende zoutpannen, normaal centra van intens vogelleven, waren bevroren en leeg, op groepjes op het ijs samenhokkende Bergeenden na. Het rechtstreeks aan de stad grenzende meer van Burgas lag ook dicht, maar met enkele wakken, waarvan twee grote zich direct langs de noordoever bevonden.

Op 13 januari troffen wij tussen Pomorie en Burgas spoedig Roodhalsganzen. Niet ver van de weg, op een plek waar de sneeuw grotendeels was verstoven, foerageerden 52 exemplaren, samen met wat Kolganzen. Later voegden zich nog tien exemplaren bij het gezelschap en na een half uur weer 32 stuks. Hoog en ver weg waren nu en dan plukjes zich verplaatsende ganzen te zien, het meest richting zuid, waaronder zich ook Roodhalsganzen bevonden. 'Foerageren' is niet correct, althans, bij inspectie van de kale, zwarte en bevroren grond, viel niets eetbaars te bespeuren. De ganzen waren

niet bijzonder schuw en lieten zich tot op tamelijk korte afstand benaderen, een privilege dat de auteur bij vroegere roodhalsgansexcursies in de Roemeense Dobrogea nooit ten deel viel. Afgezien van enkele groepjes op afstand, was het voor die dag verder met Roodhalsganzen gedaan. De volgende dag moesten wij het zonder doen. Op 15 januari vonden wij eerst zeven exemplaren, daarna dertien en wij smaakten tenslotte tegen de avond nog het genoeg een groep van 101 individuen langdurig onder gunstige omstandigheden te kunnen bekijken.

Alvorens naar het noorden, naar Kavarna te verhuizen, ging het de zestiende januari weer naar de locatie waar wij drie dagen eerder voor het eerst Roodhalsganzen troffen. Daar was nu een jachtgezelschap bezig. Een Lada stond in het veld en op volle geluidssterkte functionerende geluidsapparatuur gaf ganzengeriep ten beste, waaronder het staccato herhaalde 'kie-kwah' en 'kik-wik' van Roodhalsganzen. Zes exemplaren kwamen hoog aanvliegen en maakten aanstalten in te vallen. Prompt gaven wij, vanaf de weg, een claxonnade en ander misbaar af. Juist op het moment dat de jagers een salvo richting ganzen afvuurden, zwenkten deze af. Er kwamen geen Roodhalsganzen naar beneden. Van de drie even later naderende Kolganzen, die eveneens op hagel werden onthaald, stortte één vogel ter aarde. Een tweede getroffen vogel zag kans door te vliegen, wel vreemd scheef hangend. Wij waren ontsteld en woedend, in het bijzonder onze Bulgaarse metgezel die dan ook direct met zijn mobieltje in de weer ging. Niet zonder resultaat zoals die avond zou blijken.

Niet ver van deze onheilsplek verbleef een groep van circa tweehonderd ganzen die voor meer dan de helft uit Roodhalsganzen bestond, met verder circa tachtig Kolganzen, zes Grauwe Ganzen en een Rietgans, voor Bulgarije bijzonder. Ook hier bleef een raadsel waarop de vogels foerageerden. Toen drie kwartier later laag een transportvliegtuig overkwam, gingen de ganzen op. Het kielzog van het vliegtuig liet opvliegende plukjes ganzen achter en er was ook een spoor van oplaaierend geschiet...

Verder naar het noorden kreeg het landschap een nog winterser aanblik. Daar ontbraken ganzen nagenoeg geheel. Net ten zuiden van Varna rustten langs de weg in hoge sneeuw circa dertig Kolganzen en negen Roodhalsganzen. Bij Kaliakra meenden wij, tijdens dichte mist, tussen Grauwe Ganzen en Kolganzen ook Roodhalsganzen te horen. En onder Kavarna zaten tussen twintig Grauwe Ganzen en circa vijftig Kolganzen er nog eens vier. Rond het befaamde meer van Durankulak, waar zich tijdens normale winters de hoofdmacht ophoudt, waren slechts zes Grauwe Ganzen te vinden.

Bij de zesdaagse speurtocht kregen wij niet meer dan maximaal achthonderd Roodhalsganzen te zien. Meer waren er stellig niet, want de excursie viel samen met de óók in Bulgarije uitgevoerde internationale midwintertelling van watervogels. Wij ontmoetten de enthousiaste groep Bulgaren en een deelnemende Amerikaan herhaaldelijk en stonden via mobiele telefoons ook met hen in contact, met name over het al dan niet aanwezig zijn van Roodhalsganzen.

Jacht

De vraag rees of de winterse omstandighe-

den dan wel het volstrekt ontbreken van voedsel debet waren aan de afwezigheid van Roodhalsganzen en trouwens ook van Kolganzen. Aannemelijk was dat dezelfde problemen zich hadden voorgedaan in de kortbij gelegen Roemeense Dobrogea. Hier wist men tijdens een driedaagse inventarisatie van 2 tot 4 december 2001, dus vóór aanvang van de winterse periode, slechts 355 Roodhalsganzen bijeen te sprokkelen. Gesproken werd van 'a very poor season' (Anonymus 2001). Onze Bulgaarse gids was ervan overtuigd dat gebrek aan voedsel de (hoofd)oorzaak was van de ganzenuittocht uit het land.

De jacht, met name die op ganzen, was alom manifest. Langs de weg veel gebruikte patronen en al de eerste dag, zondag 13 januari, waren wij getuige hoe rond een boscomplex waarin 's avonds kennelijk Houtduiven kwamen overnachten, in de namiddag Bulgaren zich bij tientallen naast hun geparkeerde auto opstelden om de vogels onder vuur te nemen. Met succes. In een kloof bij Kaliakra op zoek naar Oehoes viel een paar dagen later te zien, dat zich daar dezelfde tafereelen afspeelden. Over korte afstand lagen veel kadavers van soms compleet aan flarden geschoten Houtduiven.

Roodhalsganzen in het binnenland, bij Burgas op 13 januari 2002.
Foto: A. van der Heiden.

Het meer van Durankulak is een roodhalzenreservaat.

Foto: van der Heiden.

Regelmatig zagen wij groepjes jagers langs de weg of in vierwielvoertuigen, die zigzaggend over de stijf bevroren akkers manoeuvreerden, dan wel tactisch stonden opgesteld, waarbij versterkers ganzengeriep produceerden. Ook met succes. Eenzame op besneeuwde akkers rustende ganzen dan wel in hun eentje rondvliegende exemplaren duiden op defect geraakte vogels respectievelijk uit elkaar geschoten gezelschappen. Voor de jagers die wij op 16 januari tussen Burgas en Pomorie de zes Roodhalsganzen onder vuur zagen nemen, had die gebeurtenis een onaangenaam staartje. Via zijn mobiel-tje had Nicolai de leden van de midwinter-telgroep ingelicht, die kennelijk op hun beurt weer autoriteiten inschakelden. 's Avonds in ons onderkomen via een lokale televisiezender kennismemend van het wereldgebeuren, smaakten wij het genoeg het nieuws te horen dat een ploeg jagers op heterdaad was betrapt bij het jagen op zeldzame vogels en dat alles wat met de jachtpartij te maken had, ook de auto, was geconfisqueerd. De zware jachtdruk in Bulgarije, speciaal

op ganzen, is geen recent ontstane situatie. Ook toen in Nederland de ganzenjacht nog volop aan de gang was, ging in Europees verband voor wat het jaarlijks aantal afgeschoten ganzen betreft, Bulgarije nog voor onze natie aan kop. Niet voor niets vingen de Zweden al in 1980 aan met pogingen de trekroute van Dwergganzen te verleggen van de Zwarte Zeekust naar de Noordzeekust. De opgedane ervaringen deden ons begrip voor hun gezwoeg met Dwergganzen wel toenemen. Officieel zijn Roodhalsganzen in Bulgarije beschermd, maar het probleem is dat ze vaak optrekken met Kolganzen, óók in Bulgarije de talrijkste gans en bejaagbaar. Mede door een gebeurtenis bij de ver landinwaarts gelegen stad Plovdiv, was in Bulgarije medio januari 2002 veel over jacht te doen. Een menigte watervogels, waaronder vierhonderd Roodhalsganzen, was terechtgekomen in een bij die stad gelegen meer dat open gebleven was. Van die vierhonderd 'roodhalsjes' waren er vier geschoten, maar ook pelikanen. De daders betoogden dat ze het gemunt hadden op Aalscholvers, die zich even-

eens massaal in het bewuste meer concentreerden en daar, tot verdriet van de vispachters, huishielden onder de vis. Rond die situatie waren dagelijks pro en contra jachtdiscussies in de media. De burgemeester van Plovdiv schaarde zich daarbij vierkant achter de activiteiten die Bulgaarse vogelbeschermers rond het meer organiseerden tegen de jagers.

Witkopenenden

Hoewel Roodhalsganzen het hoofddoel waren, was er ruim gelegenheid voor algemene ornithologie. De meest aansprekende verrassing was het grote aantal Witkopenenden, 480 totaal, in het wak bij Burgas. Daar waren ook Roodhalsfuten, wat Dodaarzen, veel Dwergaalscholvers, enkele Slobeenden, Kuifeenden en grote troepen Tafeleenden, de eendensoort die qua aantal ook op zee voor de kust domineerde. Opmerkelijk was het aantal Nonnetjes. Op het ijs rond het wak veel Buizerds, nogal wat Bruine Kiekendieven, een soort die trouwens dagelijks was te zien, en een adulte Zearend. Daar het er met name onder Meerkoeten naar uitzag dat het grote sterven was aangevangen, hadden deze predators geen moeite om aan de kost te komen. Op 15 januari joeg een Havik rond dit wak. Aan de stadsrand, op een plek waar als gevolg van instromend water tussen de oevervegetatie ijs ontbrak, troffen wij drie Roerdampen aan en een Grote Zilverreiger. Ter hoogte van de locatie waar 's zomers een grote gemengde kolonie reigerachtigen huist, net ten zuiden van Burgas, waren langs de kust enkele Zilverplevieren, wat Bonte Strandlopers, zes Wulpen, een Tureluur en een Grutto aanwezig. Vanuit een hoogspanningsmast overzag een Slechtvalk de kuststrook.

Een kostelijke ervaring was die van 13 januari, wat verder het binnenland in. Net

na de eerste Klapekster, zagen wij op een hoog gelegen, half sneeuwvrij gestoven akker enkele enorme wolken vogels, bestaande uit Grauwe Gorzen, Geelgorzen, Vinken, Kepen en Sijzen, Kuif- en Veldleeuweriken. Rond deze akkers waren een Sperwer en een Torenvalk actief, alsmede twee Smellekens, waarvan het vijfje tegenover het busje een Keep bemachtigde. Later, op weg naar het noorden, zouden wij nog een paar maal dergelijke wolken zien. Die reis, via Varna naar Kavarna, had plaats op 16 januari. Het aantal langs het traject getelde roofvogels bleef steken bij 44 Buizerds, één Arendbuizerd, vier Sperwers, één vijfje Blauwe Kiekendief en een Smelleken. Aan de rand van Balcic zorgde een vlakbij jagende Sakervalk voor emoties. De vogel had het gemunt op Houtduiven en Turkse Tortels, waarvan een grote concentratie aanwezig was, kennelijk verband houdend met een uit de kluiten gewassen graansilocomplex. Het was de lichtste Saker die ik ooit zag. Langs en op de weg hielden zich immense aantallen Roeken op en ook Wilde Eenden, die in wegranden, maar ook in tuinen en bij silo's kennelijk voedsel wisten op te scharrelen. Maar afgezien van de cohorten Roeken, wél veel Buizerds, in dorpen jagende Sperwers en tweemaal een Havik, was de strek vrijwel vogelloos. Het al vier weken aanhoudende strenge winterse weer had zijn sporen diep getrokken. Op 18 januari begon de dooi. Dezelfde dag kwamen zes Wilde Zwanen hoog over, richting noord. Eens zagen wij een wolk van honderdvijftig tot tweehonderd Kalendarleeuweriken. Begeleider Nicolai plaatste met een droef stemmend verhaal over Italianen en leeuweriken een domper op het plezier dat deze 'Kalenders' gaven. Bij karrenvrachten worden leeuweriken waaronder 'Kalenders' door Italiaanse jagers in zijn land buitgemaakt, vertelde hij.

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam, (078) 676 21 98.

LITERATUUR:

Anonymous (2001): Western Palearctic News. Romania. Birding World, Volume 14, Number 12.
Iankov, P. (1996): Where to watch birds in Bulgaria. Bulgarian Society for the protection of Birds. Sofia.
Scott, P. (1938): Wild Chorus. Country Life Limited. Londen.
Stattersfield, A.J. & D.R. Capper (2000): Threatened Birds of the World. BirdLife International/Lynx Edicions, Cambridge/Barcelona.